

Anglická slovní zásoba

Všechny jazyky a všechna nářečí, jimiž se dnes ve světě mluví, jsou založeny na stejných principech (např. z hlásek se skládají slova, ze slov věty, z vět texty; slova jsou symboly pro věci a pojmy); z tohoto hlediska nemůžeme mluvit o vyspělých a primitivních jazycích. Rozdíly ovšem nacházíme v rozsahu slovní zásoby: v zemi s rozvinutou vědou a technikou a s vyspělou kulturou bude slovní zásoba velmi rozsáhlá, kdežto kmen živící se lovem nebo primitivním zemědělstvím bude mít slovní zásobu menší, i když v některých oblastech velmi rozvinutou: Eskymáci mají řadu termínů pro různé druhy sněhu. Ovšem ani rozdíly v rozsahu slovní zásoby nejsou důvodem pro to, aby některé jazyky byly považovány za vyspělejší než jiné jazyky. Svou funkci, být nástrojem sdělování v příslušné společnosti, nepochybně plní všechny.

Angličtina patří k jazykům s rozsáhlou slovní zásobou a zvláště ve vědě a technice je vlastně prvním jazykem ve světě. V angličtině vychází většina odborné literatury, v angličtině vzniká řada nových pojmenování pro nové objevy a poznatky (přes 70 procent nositelů Nobelových cen od r. 1945 do r. 1985 ve fyzice, chemii a lékařství je z anglicky mluvících zemí). Tato nová pojmenování jsou často vytvořena na základě slov latinského a řeckého původu (někdy se mluví o *International Scientific Vocabulary*, mezinárodním jazyku vědy). Jak jsme viděli v první kapitole, základem dnešní angličtiny je sice slovní

zásoba germánského původu, k ní se však připojilo velké množství slov francouzských. Přejímání z francouzštiny připravilo půdu pro následující příliv slov latinských (a řeckých, prostřednictvím latiny) v údobí humanismu a renesance. Dnes mluvíme o dvou hlavních historických složkách angličtiny: původem germánské a původem románské, k nimž se pak připojují slova převzatá z dalších jazyků.

Dělení slov podle historického původu není však základem pro rozbor slovní zásoby, jestliže se na ni díváme z čistě současného hlediska. V angličtině mluvíme o krátkých (*short*) a dlouhých slovech (*long words*, někdy též *hard words*). Krátká slova jsou však většinou slova germánského původu a dlouhá slova jsou většinou románského původu, takže se obě hlediska, historické a současné, do značné míry překrývají. Nepřekrývají se tedy úplně: v první fázi přejímání z francouzštiny, přibližně do r. 1350, přešla do angličtiny řada slov, která dnes patří mezi slova krátká, např. *age, air, army, battle, blame, case, colour, country, cover, crime, crown, cry, danger, duty, fine, fool, glory, guard, honour, just, lesson, letter, marry, navy, order, paint, people, pity, poor, power, prison, save, state, suit, tower, war*. - Dvojslabičná slova byla převzata z francouzštiny s přízvukem na druhé slabice. U slov jako *finish, formal, nation, object, real, royal* se přízvuk postupně přesunul na první slabiku a tato slova se tak přizpůsobila slovům germánského původu (*father, mother, window, winter*). Mezi krátká slova se v nedávné době dostala pomocí krácení některá dlouhá slova označující věci běžného života: *bus* < *omnibus*, *cab* < *cabriolet*, *flu* < *influenza*, *fridge* < *refrigerator*, *photo* < *photograph*, *phone* < *telephone*, *pram* < *perambulator*, *pub* < *public house*.

Ve srovnání s češtinou jsou slova románského původu (krátká i dlouhá) v angličtině více integrována. Vidíme to na slovech

tolerance 'snášlivost, tolerance', *oral* 'ústní, orální', *mental* 'duševní, mentální', kde anglický výraz plní stejné funkce jako v češtině výraz domácí i latinský. Jindy je tomu naopak - bohatší synonymiku má díky románským slovům angličtina: 'svoboda' - *freedom, liberty*, 'velký' - *great, big, large*, 'vedení' - *lead, leadership, guidance*, 'srdečný' - *hearty, cordial*.

Výrazným důsledkem smíšení germánské a románské slovní zásoby v dnešní angličtině je ztráta formálních vazeb mezi významově příbuznými slovy (odborně označovaná jako *disociace*). Proti českému 'oči - oční' máme v angličtině *eye - ocular*, a dále např. 'otec - otcovský' - *father - paternal*, 'dům - domácí' - *house - domestic*, 'město - městský' - *town - urban*, 'středověk - středověký' - *the Middle Ages - medieval*. Formální vazby mezi významově příbuznými slovy nacházíme v angličtině u dlouhých slov, např. sloveso *photograph*, podstatné jméno *photo-graphy* a přídavné jméno *photographic*. Tyto vazby jsou jasně zřejmé v písmu, ve výslovnosti jsou o něco méně zřetelné, protože přízvuk připadne pokaždé na jinou slabiku, a tím se mění i samohlásky: ['fəʊtəgráf - fə'togræfi - ,fəʊtə'græfik]. U jiných slov máme rozdíly i v souhláskách, ačkoliv se přízvuk nemění: *permit* [pə'mit] 'dovolit' - *permission* [pə'miʃn] 'dovolení'. Formální vazby mezi těmito typy slov ovšem nevznikly na půdě angličtiny, angličtina je převzala z klasických jazyků, někdy přímo, někdy prostřednictvím francouzštiny.

Hranice mezi krátkými a dlouhými slovy nemohou být jednoznačně stanoveny. Slova jako *nation, finish, real*, shora již uvedená, zřejmě mezi krátká slova patří. Na pomezí mezi krátkými a dlouhými jsou asi slova *consist, insist, resist; confer, prefer, refer*. Všechna mají přízvuk na druhé slabice, čímž se liší od většiny dvojslabičných slov, a jsou na hranici mezi slovy odvozenými a jednoduchými. Jejich předpony, z hlediska

historického jasné, nemůžeme dnes zcela ztotožnit se stejně znějícími předponami *pre-* ve slovech *prewar*, *pre-heat*, nebo *re-* ve slovech *repay*, *retell*. *Prewar* atd. jsou slova odvozená od *war*, *heat*, *pay*, *tell*, kdežto *-sist* a *-fer* z *resist* a *prefer* neexistují v angličtině jako samostatná slova.

Zatímco ve slovníku obsahujícím i odborné výrazy může být zastoupení krátkých a dlouhých slov přibližně stejné, v textu, zvláště v mluveném nebo v psaném běžném jazykem, budou převažovat slova krátká, ať již počítáme každé slovo v textu se vyskytující jen jednou, nebo při každém jeho výskytu. V běžném hovoru se pro význam 'myslet, přemýšlet' nejspíše užije *think*, kdežto mluvčí s širší slovní zásobou může vyjádřit jemné významové odstíny užitím sloves *reflect* 'přemítat', *deliberate* 'hluboce přemýšlet', *meditate* 'promýšlet, rozvažovat' apod. V angličtině najdeme někdy dvojice slov, která se při stejném významu liší tím, že jedno z nich (krátké) se vyskytne spíše v běžném projevu a druhé (dlouhé) v odborném projevu: *put up with* - *tolerate* 'smířit se s něčím, snést něco', *sail around* - *circumnavigate* 'obeplout'. Nejde však vždy jen o rozdílnou stylistickou použitelnost, např. víceslovná slovesa *go on*, *keep on*, *carry on* se významově překrývají s *continue* jen částečně, i když bývají někdy uváděna jako příklady významové shody.

Vedle již uvedené latiny, řečtiny a francouzštiny přejímala angličtina slova z mnoha dalších jazyků. Uvedeme si jen několik příkladů, většinou slova, která se nakonec dostala i do češtiny. Již v době staroanglické převzala angličtina řadu slov ze skandinávských jazyků, např. *call*, *fellow*, *get*, *hit*, *husband*, *knife*, *law*, *leg*, *low*, *odd*, *skin*, *take*, *want*. Výpůjčky z ostatních jazyků jsou pozdějšího data (zkratky v závorkách naznačují jazyky, jejichž prostřednictvím se příslušné slovo rozšířilo do angličtiny): holandština - *dock*, *landscape*, *sketch*, *yacht*; němči-

na - *cobalt, kindergarten, zinc*; italština - *balcony, fiasco, isolate, opera, piano*; španělština - *cargo, comrade* (franc.), *embargo*; portugalština - *veranda* (přes indickou angličtinu); ruština - *sputnik, vodka*; arabština - *algebra* (franc. < lat.), *cipher* (franc. < lat.), *coffee* (ital. < tur.), *magazine* (franc. < ital.), *zenith* (franc.), *zero* (franc. < ital.); hebrejšтина - *cherub* (lat.); perština - *caravan* (franc.), *divan* (tur.), *kiosk* (franc. < tur.), *paradise* (franc. < lat. < řečtina), *pyjamas* (hindština); tatarština - *horde* (franc. < něm. < pol. < tur.); čínština - *ketchup* (malajština), *tea, tycoon* (jap.); japonština - *harakiri, rickshaw*; malajština - *bamboo, orangutan*; polynézské dialekty - *taboo, tattoo*; dialekty severoamerických Indiánů - *moccasin*; dialekty mexických a středoamerických Indiánů - *chocolate* (franc. < špan.), *tomato* (špan.).

Český podíl na anglické slovní zásobě je velmi skromný, ale slovem *robot* podle Karla Čapka zasahuje do běžné moderní slovní zásoby (nejen anglické). Druhé nejznámější slovo českého původu je *polka* (žije i ve složenině *polka-dot* 'puntíkováný'), ovšem v běžném povědomí anglických mluvčích je spojováno s polštinou a se skladbami pánů Straussů. Další dvě slova patří kupodivu do vojenské terminologie. *Howitzer* se do angličtiny dostal z němčiny, jak potvrzuje jeho tvar, je však českého původu - *houfnice*. Přes němčinu a francouzštinu se do angličtiny rozšířil termín *pistol*, jehož původní tvar je *píšťala* označující husitskou zbraň. Stejnou cestou se do angličtiny dostalo slovo *calash*, příp. *calche*, označující druh kočáru, nejpravděpodobněji českého původu (nebo původu polského), podle staročeského *kolesě* 'vůz'. Latinský název Čech *Bohemia* se nám vrátil z francouzštiny ve tvaru *bohém, bohém-ský*, protože první cikáni přišli do Francie asi z Čech a jejich volný způsob života se spojil se zeměpisným názvem. Část

jména *Bohemian* žije v nepříliš lichotivém slově severoamerické angličtiny *bohunk* 'nekvalifikovaný dělník'; (jde o složeninu z *Bo-hemian* a *Hung-arian* 'Maďar').

Anglický vliv na českou slovní zásobu začal v relativně nedávné době a nebyl zpočátku tak intenzivní jako například vliv němčiny. Ze světových jazyků je angličtina časově posledním jazykem, z něhož čeština začala přejímat slova, někdy prostřednictvím dalších jazyků, např. němčiny nebo ruštiny. Nejznámější jsou přejímky sportovních termínů a v poslední době termínů z výpočetní techniky.

S šířením sportu se dostala do češtiny slova jako *basketbal* (-ball), *bekhend* (backhand), *box*, *derby*, *fair play*, *forhend* (forehand), *foťbal* (football), *gól* (goal), *hokej* (hockey), *klub* (club), *pádlo* (paddle), *rely* (rallye), *servis* (service), *sport*, *sprint*, *spurt*, *steplechase*, *tenis* (tennis). Mnohá z těchto slov se již natolik zařadila do běžné slovní zásoby, že se i pravopisně přizpůsobila češtině (pěknou ukázkou jsou názvy slavných pražských tenisových a hokejových klubů: *LTC Praha* byl *Lawn-Tennis Club*, *I. ČLTK* byl *I. Český Lawn-Tennisový Klub*; r. 1908 byl u nás založen *Český hokejový svaz*). Pravopisné přizpůsobení najdeme i u slov z jiných oblastí: *ahoj* (ahoy), *biftek* (beefsteak), *džem* (jam), *džus* (juice), *skútr* (scooter), *svetr* (sweater); *tramvaj* (tramway), *trolejbus* (trolleybus), *víkend* (weekend). Integrace do domácí slovní zásoby může vést k tomu, že původní tvar nebo zdroj převzetí jsou velmi zastřeny: *kecky* byly pojmenovány podle americké firmy *Ked* a její obuvi zvané *keds*; anglické množné číslo bylo přehodnoceno na české jednotné číslo u slov *drops*, *keks* (cakes), *ryps* (ribs).

Velmi četné výpůjčky z angličtiny najdeme v technické terminologii, často jako tradiční, avšak nenormalizované termíny. Většinou jde o podstatná jména na *-er* označující stroje a zařízení, např. *skrambler* (scrambler), *skrejpr* (scraper), *skrubr* (scrubber), *slotr* (slotter), *stringer*, a jména na *-ing* označující procesy, např. *slabbing*, *snapping*, *stuffing*. Setkáváme se tu s termíny zachovávajícími původní pravopis (*snack-bar*, *software*, *squarewave polarografie*) i s pravopisně a tvaroslovně přizpůsobenými češtině (*ševingování* < shaving, *ševiotová vlna* < Cheviot Hills, *stripovací jeřáb* < strip). (Příklady pro tento odstavec byly vybrány z hesel *Technického naučného slovníku*, 1985.)

Ševiotová vlna v předcházejícím odstavci je příkladem výslovnostních posunů, k nimž při přejímání dochází (*Cheviot Hills* se vyslovují s [č] na začátku). Posouvají se i samohlásky: české *debl* vzniklo z double [dabl], *džem*, *bekhend* a *rely* nahrazují anglické [æ] ([džæm], [bækhænd], [ræli]) naším [e] (i když vhodnější by bylo [a]), u 'gólu' bylo původní [ou] (dnes již [əu] - [gəul]) zjednodušeno na [ó]. V některých slovech vyslovujeme spíše podle anglického pravopisu než podle anglické výslovnosti: *fothal* football, nikoli [futból], podobně *klub* club [klab], *derby* derby [dábi].

Zatímco u starších přejímek dochází k pravopisným, případně tvaroslovným změnám v duchu češtiny, novější přejímky a rovněž slova stojící na okraji slovní zásoby si původní pravopis podržují. Ve sportovní žurnalistice se setkáme s výrazy *comeback*, *play-off*, *time-out*, v oblasti zábavy máme *hit*, *playback*, *show* (ale také *spíkr*), u výpočetní techniky se rozšiřuje *hardware* a *software* (tyto slangové výrazy snad v češtině nezdomácní jako *hárdivér* a *softvér*), ve výrobě a obchodě máme *design*, *marketing* a *engineering* (zvláště poslední dva mají asi

dodat našemu podnikání světový lesk). Zdomácnění se také brání *sex-appeal*, zřejmě jako pojem nám cizí.

Mnohé z výrazů zde uvedených byly převzaty i do jiných jazyků a spolu s přejímkami z angličtiny založenými na latinských a řeckých základech, jako *antibiotikum*, *penicilin*, patří k mezinárodním slovům, čili internacionalismům. K nim patří i *kempink* a *parkink*, známé v mnoha evropských zemích, nikoli však v Británii nebo v některé jiné anglicky mluvící zemi. Chceme-li do angličtiny přeložit *kempink*, musíme říci *campsite*, *campground*, *camping/caravan site*. *Parking* překládáme *car park* nebo *parking place* do britské angličtiny a *parking lot* do americké angličtiny.

Kontakty mezi jazyky se neprojeví jen přejímáním slov. Často se pod vlivem cizího jazyka rozšiřuje význam slova v domácím jazyku již zavedeného. Tak se kdysi rozšířil pod vlivem ruštiny význam slova *brigáda* na tzv. 'dobrovolnou práci'. Podobně se pod vlivem angličtiny rozšířil význam slov *digitální* a *panelový*. Podle *Přínučního slovníku jazyka českého*, Díl I. z r. 1935-7, znamená *digitální* 'prstem prováděný'. *Slovník spisovného jazyka českého* z r. 1960 (beze změn vydaný znovu v r. 1989) doplňuje druhý význam 'patřící k prstu'. Význam 'číslicový' se k nám rozšířil v šedesátých letech tohoto století s příchodem počítačů. O něco později se v češtině objevily výrazy *panel* jako 'skupina odborníků' a *panelová diskuse* (někdy nahrazovaná pojmem *pódiová diskuse*). Jak je možné, že slova stejného původu měla a mají v různých jazycích různý význam? Je to způsobeno tím, že se významy slov, stejně tak jako jejich tvary, časem mění. Zvláště u slov z klasických jazyků je možné, že se význam v přijímajícím jazyku časem zúží nebo rozšíří. Původním zdrojem slova *digitální* je latinský název pro prst *digitus*, od něhož odvozený anglický výraz *digit* se již v roce

1398 přenesl na číslice, protože se počítají na prstech. Význam anglického přídavného jména *digital* se z původně anatomického významu rozšířil na 'číslicový' v roce 1938. - Slovo *panel* vzniklo jako středověká latinská zdvojnásobina *panellus* ke slovu *pannus* 'kus látky'. Od 'kusu látky' se význam posunul na 'kus pergamenu' a potom na 'kus pergamenu, na nějž (středověký anglický) soudce píše seznam porotců'. Další významový posun byl na 'seznam porotců' na onom pergamenu napsaný a potom na 'skupinu odborníků'. Vedle toho se ovšem původní význam 'kus látky' přenesl na 'část nějakého povrchu' a na 'dřevěnou desku' používanou středověkými malíři.

Do stejné skupiny jako *digitální* a *panelový* patří i užití slova *pilotní* ve významu 'ukázkový': „součástí dnešního večera bude uvedení pilotní části nové soutěžní hry“ (týdeník *Československé televize*). Pro vysvětlení si musíme připomenout, že v angličtině má adjektivum *pilot*, podle substantiva stejného tvaru, také význam 'vodič' (pilot vede dopravní prostředek), dále 'pomocný', např. *pilot parachute*, *pilot flame* 'pomocný, zapalovací plamínek', a rovněž 'pokusný', např. *pilot plant* 'pokusné/poloprovozní/prototypové zařízení'. K významu 'pokusný' můžeme přiřadit 'zkušební, ukázkový' a dostáváme se k *pilot programmefilm*.

Už při ukázkách různých vlivů na angličtinu jsme uvedli, že se cizí slova dostala do angličtiny často prostřednictvím několika jazyků, např. slovo *magazine* je arabského původu a do angličtiny přišlo přes italštinu a francouzštinu. Podobně i anglická slova přicházela do češtiny někdy zprostředkovaně, avšak v posledních desetiletích dochází k přejímání přímému, zvláště ve vědě a technice. Jako příklad poslouží termín *technologie* a *biotechnologie*. Hlavním českým ekvivalentem anglického *technology* (a francouzského *technologie*) je *technika*:

science and technology - 'věda a technika'. Význam českého slova *technika* se shoduje s významem odpovídajících slov v jazycích našich sousedů, především v němčině. Novější přímé přebírání z angličtiny rozšiřuje užívání dosud odborně vymezenějšího termínu *technologie* a neodpovídá dosavadnímu poměru *techniky* a *technologie*. Ke každé technologii, tj. výrobnímu postupu, patří potřebné výrobní, technické vybavení jako stroje, nástroje, nářadí: např. při třískovém obrábění (což je jedna z technologií) se pracuje na obráběcích strojích. Stroje patří již do technického vybavení, do techniky, nikoli do technologie (podle tradičního rozlišení těchto termínů v češtině). Podobně i živé systémy, užívané v biotechnologických procesech, by měly patřit k technickému vybavení. Podle *Malé československé encyklopedie*, sv. 1, heslo *biotechnologie*, „jsou biotechnologie řazeny vedle jaderné energetiky, mikroelektroniky a robotiky mezi tzv. silné technologie“. Ovšem jaderná energetika atd. nepatří (nebo dosud nepatřila) u nás mezi technologie. Jsou to vědní obory, oblasti techniky nebo národního hospodářství. Můžeme snad tedy tvrdit, že zavedením termínů *biotechnologie* a *technologie* v duchu uvedeného citátu se v češtině mění dosavadní poměr mezi slovy *technika* a *technologie*. Čeština se zde přiblížila anglickému a francouzskému úzu a vzdálila úzu německému. Nepřímo o tom svědčí i německý termín *Biotechnik*.

V posledních letech se v naší publicistice zavedlo spojení *kontrola zbrojení*. Jde zde o nepochybný vliv angličtiny, jenomže význam českého spojení není jasný. Anglické *control* především znamená 'regulaci, řízení, ovládání' (*the control tower of an airport* 'řídící věž letiště', *wage controls* 'regulace mezd'), kdežto české *kontrola* znamená především 'dozor' a do angličtiny překládáme jako *inspection, supervision* apod. Český

a anglický výraz se překrývají v relativně úzkém pásmu ve významu 'vliv' (*be under control* 'být pod kontrolou'). Český překlad *kontrola zbrojení* tak výrazně zužuje řešení světového problému z celkové regulace na pouhý dozor.

Posuny ve významu internacionálních slov jsou někdy tak výrazné, že mluvíme o zvláštní skupině tzv. zrádných slov, tj. mezinárodních slov, jejichž význam je v různých jazycích částečně nebo naprosto odlišný: anglické *matinée* je odpolední představení, *actual* znamená 'skutečný', kdežto 'aktuální' je *topical*, anglické *concept* překládáme jako 'pojem' a český 'koncept' jako *draft*, anglickému *affair* odpovídá české 'záležitost, událost, milostný vztah', kdežto 'aféře' odpovídá především *scandal, incident*. Významová souvislost je trochu zřejmá u dvojice *špeluňka* a *spelunking* 'speleologie' (jde vlastně o trojici s řeckým základem *spel-*).

